

**ПОРУШЕННЯ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ
МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ПРИ РОБОТІ НА ПЕРВИННИХ
ПОСАДАХ, ЯК ОДНА З ПРИЧИН ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ**

Олена ГРИШНЯЄВА

Харківський національний медичний університет,
Харківська академія післядипломної освіти, Харків (Україна)
elena1969lena1969@gmail.com

Віта АНЦУПОВА, Валентина ОСТАПЧУК

Вищий державний навчальний заклад України
«Буковинський державний медичний університет», Чернівці (Україна)
antsupova.vita@bsmu.edu.ua; ostapchuk.valentina15@gmail.com

Яна УШКО

Івано-Франківський національний медичний університет,
Івано-Франківськ (Україна); ianaushko21@gmail.com

Вікторія ГРИГОРУК

Харківський національний медичний університет, Харків (Україна)
viktoriiaigrigor@gmail.com

**VIOLATION OF THE PROCESS OF ADAPTATION OF
JUNIOR MEDICAL PROFESSIONALS WHEN WORKING
IN PRIMARY POSITIONS, AS ONE OF THE REASONS
FOR PROFESSIONAL BURNOUT**

Olena GRYSHNJAEVA

Kharkiv National Medical University, Kharkiv (Ukraine)
Kharkiv Academy of Postgraduate Education, Kharkiv (Ukraine)
ORCID 0000-0001-6704-8541

Vita ANTSUPOVA, Valentina OSTAPCHUK

Higher State Educational Establishment of Ukraine
"Bukovinian State Medical University", Chernivtsi (Ukraine)
Researcher ID: C-7503-2017, ORCID 0000-0002-7849-2602
Researcher ID: C-7687-2017, ORCID 0000-0001-9617-7422

Iana Ushko

Ivano-Frankivsk national medical university, Ivano-Frankivsk, (Ukraine)
ORCID 0000-0003-3017-7766

Victoria GRIGORUK

Kharkiv National Medical University, Kharkiv (Ukraine)
ORCID 0000-0002-8937-7802

Елена Гришняева, Віта Анцупова, Яна Ушко, Вікторія Григурок, Валентина Остапчук. *Нарушение процесса адаптации младших медицинских специалистов при работе на первичных должностях, как одна из причин профессионального выгорания.* Социально-экономические и политические изменения в Украинском обществе вызывают потребность в специалистах, способных быстро адаптироваться как к самостоятельной работе так и к работе в команде. Время возможной адаптации должно быть коротким и эффективно спланированным. Важна подготовка специалистов, которые имеют определенные индивидуально-типологические черты личности, для предупреждения процесса дезадаптации при работе на первичных должностях. В статье приведены данные сравнительного анализа соответствия мотивов, по которым выбрана специальность младшего медицинского специалиста (медицинская сестра, фельдшер) и индивидуально-типологических особенностей личности студентов первого года обучения Харьковского базового медицинского колледжа. Была обоснована необходимость внедрения в учебный процесс комплексной медико-психологической программы по адаптации к последующей работе на первичных должностях медицинских специалистов, как возможность предупреждения быстрого профессионального выгорания и частого изменения состава подготовленных профессиональных медицинских кадров.

Ключевые слова: *адаптация, дезадаптация, индивидуально-типологическими особенностями личности, профессиональное выгорание, мотив, обучение, медицинский персонал*

Актуальність теми. Соціально-економічні та політичні зміни в Українському суспільстві викликають потребу у фахівцях, які здатні швидко адаптуватися як до самостійної роботи так і до роботи в команді¹. Час можливої адаптації повинен бути коротким та ефективно спланованим. Тому якісно розроблена, сформована та вчасно впроваджена програма з адаптації молодших

медичних спеціалістів до первинних посад – є заставою того, що ми не тільки швидко адаптуємо молодого спеціаліста до певної роботи, але й знизимо ризик професійного вигорання спеціаліста². Завдяки цим заходам ми створюємо умови для довготривалої, плідної праці з урахуванням не тільки потреб підприємства, але й із збереженням фізичного та психологічного здоров'я лю-

¹ Novykova E.A., Ostrovskaja Y.V. "Adaptatsiya sestrynskoho personala na rabochem meste" [Adaptation of nursing staff in the workplace]. *Uspekhy sovremennoho estestvoznaniya* [The successes of modern natural science]. 2014, № 6, P. 132–138.

² Mehan M. *Rabota s personalom: vvedeniye v dolzhnost* [Work with personnel: introduction to the post], Sankt-Peterburh: Pyter, 2002, 160 p.

дини³.

Важливим в цій роботі є і підготовка певних спеціалістів, які не тільки знають і вміють працювати наставниками/тьюторами⁴ в даному напрямку, але й самі вони мають певні індивідуально-типологічні риси особистості, що б не отримати професійне вигорання⁵.

Виходячи з вище сказаного, дуже важливим є визначити процеси та структурні компоненти, які впливають на адаптацію молодого медичного спеціаліста до первинної посади.

Мета дослідження. Попередження процесу дезадаптації студентів вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації при подальшій роботі на первинних посадах, завдяки визначенню структурних компонентів процесу адаптації за допомогою порівняльного аналізу мотивів та індивідуально-типологічних особливостей особистості.

Об'єкт дослідження. Дезадаптаційні аспекти в роботі молодших медичних спеціалістів на первинних посадах.

Предмет дослідження. Процес дезадаптації молодших медичних спеціалістів при роботі на первинних посадах.

Гіпотезу дослідження складає прискорення процесу адаптації молодших медичних спеціалістів вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації до роботи на первинних посадах при виконанні певних умов. Одна з цих умов – попередня медико-психологічна діагностика студентів медичних коледжів до можливості праці в тому чи іншому фаховому напрямку на первинних посадах.

Соціально очікувана адаптованість фахівця передбачає успішність професійної діяльності, збереження фізичного та психосоматичного здоров'я, вміння адекватно впоратися з перепадами в процесі праці на основі узгодженості вимог соціального середовища і особистісних тенденцій. Однак несприятливі соціально-економічні чинники, організаційні зміни, особистісно-професійні кризи, відсутність мотивації до діяльності, некомпетентність, недостатній рівень розвитку здібностей і професійно важливих якостей негативно відбиваються на поведінці, спілкуванні та трудовій діяльності фахівця⁶. Так, при невідповідності особистісних якостей фахівця вимогам професії запускається механізм дезадаптації, проявами якої є: зниження дисципліни і продуктивності праці працівників, частота професійних помилок, підвищення аварійності та травматизму, вираженість психосоматичних порушень, патопсихологічних

симптомів, деформаційно-деструктивних тенденцій і ознак вигорання як специфічної форми деструкції, як правило, в результаті «стресу спілкування»⁷.

До цих вище перерахованих чинників, які є тригерами процесу дезадаптації можливо додати не відповідність мотивів за якими була обрана професія медичного працівника та індивідуально-типологічних (ІТО) рис особистості.

Психологічна дезадаптація – це зниження або втрата здатності пристосовуватися до навколишнього середовища. При розвитку психологічної дезадаптації поведінка людини перестає відповідати ситуації життєдіяльності. Особливість цього стану в тому, що його прояв може бути ситуативним або залежним від певних обставин. Наприклад, на роботі в колективі людина відчуває себе дискомфортно. Але вдома з його психоемоційним фоном все в порядку. Або йому добре тільки там, де немає людей.

На відміну від соціальної дезадаптації, яка може розвиватися поступово і часто виявляється не відразу, професійна дезадаптація, яка викликана невідповідністю мотиву за яким обрана професія медичного працівника та індивідуально-типологічні особливості особистості проявляється швидко і наслідки видно багатьом людям, але прояви її можуть трактуватися як нестача досвіду роботи, фізичне захворювання (часто у формі психосоматичної патології), пошуку винного в невдачах, конфліктах. При цьому людина стає роздратованою або невпевненою у собі. Виникає почуття безпорадності або бажання кожного разу когось винити та змінювати місце роботи. Найбільш небезпечним для самої людини в цій ситуації – це виникнення різних ступенів депресивних станів. Наслідок – зміна взаємовідносин в сім'ї.

Існує декілька типів класифікації дезадаптації за різними критеріями. Найбільш повний варіант класифікації належить Т.Д. Молодцовой, якій і був врахованим при виконанні даної роботи⁸. Важливо визначити, що стало першопричиною дезадаптації, інакше процес ре-адаптації буде дуже утруднений, якщо взагалі можливий. В даній роботі для дослідження взяли два фактори, за допомогою яких ми намагались, згідно із гіпотезою, встановити їх відповідність один до одного. Першим фактором було обрано «мотив» за яким студенти обрали навчання в медичному навчальному закладі, а потім роботу в лікарні. Другим фактором – індивідуально-типологічні особливості особистості майбутніх медичних працівників. Отримані данні були оброблені комп'ютерною програмою «Statistica».

³ Ushko I.a., Antsupova V., Ostapchuk V., Yaremchuk O. Peculiarities of personality orientation of medical students. In: Busch P., eds. Proceedings of the 12th European Conference on Innovations in Technical and Natural Sciences. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2016, P. 76-78. URL: <http://ppublishing.org/upload/iblock/7bf/Innovations-12.pdf> (data obrashcheniya: 02.06.2018).

⁴ Ylyn E.P. *Differentsyalnaia psikhologhiya professyonalnoi deiatelnosti* [Differential psychology of professional activity], Sankt-Peterburh: Pyter, 2008, 432 p.

⁵ Antsupova V.V., Hryshniaeva O.V., Hryhoruk V.V., Ushko Ya.A., Ostapchuk V.H. "Samostiina robota studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv Ukrainy, yak odyn z etapiv yikh podalshoi adaptatsii do roboty v likuvalno-profilaktychnykh zakladakh" [Independent work of students of higher educational institutions of Ukraine, as one of the stages of their further adaptation to work in health care institutions]. *Klinichna ta eksperymentalna patolohiia* [Clinical & experimental pathology], 2017, Vol. 16, № 2, P. 124-127.

⁶ Maisak N.V., Yakovets D.A. "Sotsyalnaia frustratsiia kak usloviye dezadaptatsyy u predyktor devyantnosti spetsyalysta" [Social frustration as a condition of maladaptation and a predictor of deviantness of a specialist]. *Fundamentalnye issledovaniya* [Basic research], 2013, № 10-8, P. 1830-1837. URL: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=32673> (data obrashcheniya: 02.06.2018).

⁷ Ermakova E.V. "Yzuchenye sindroma emotsionalnogo vyhoraniya kak narusheniya tsennostno-smyslovoi sfery lychnosti (teoreticheskyi aspekt)" [Study of emotional burnout syndrome as value meaning personality sphere disorder (theoretical aspect)]. *Kulturno-ystorycheskaia psikhologhiya* [Cultural-Historical Psychology], 2010, № 1, P. 27-39. URL: http://psyjournals.ru/files/29159/KIP_2010_1_Ermakova.pdf (data obrashcheniya: 02.06.2018).

⁸ Varlamova A.Ia. *Shkolnaia adaptatsiia* [School adaptation], 2-e yzd., pererab. y dopol, Volhohrad, 2005, 204 p.

Під мотивацією ми маємо на увазі ту силу, яка спонукає індивіда до дії або устремління. Мотиви органічно пов'язані із вродженими передумовами і не завжди носять свідомий характер. Оцінюючи результати необхідно звернути увагу на пріоритетні мотиви, за якими студенти обрали професію медичного працівника (медичної сестри, фельдшера) (табл.1). Майже 4/5 із загальної кількості респондентів відповіли позитивно на питання «Хочу надавати допомогу людям»; 3/5 опитуваних обрали відповіді «Я зможу в подальшому працевлаштуватися» та «Мені подобається працювати в лікарні» і більше половини досліджуваних хочуть продовжити навчання за обраною професією.

Для дослідження ІГО було використана методика Собчик Л.М. Результати дослідження наведені в таблиці 2⁹. Ця методика дозволяє не тільки зрозуміти емоційні особливості та стилі міжособистої поведінки респондентів, але й визначити силу і напрямком мотивації людини, ступень пізнавальних процесів, наявність лідерських рис, гнучкість у відносинах, ступень врівноваженості характеру, схильність до ризику або стриманість, виявити рівень емпатії. Для медичного працівника важливою рисою повинна бути емпатія, але на практиці ми можемо спостерігати зовсім іншу поведінку медичного персоналу. Цю проблему в роботі можемо розглядати як професійне вигорання, яке викликане великими роками праці, стресом соціального характеру, але можливо для цього є вроджені, або набуті передумови ІГО особистості.

За нашими даними показники шкал «Екстраверсія» 5,7 та «Інтроверсія» 4,6 у рамках нормальної поведінки людини: вміє слухати та проявляти помірну гнучкість. Але в сукупності зі шкалою «Спонтанність» 4,2 молодший медичний спеціаліст не може в повному обсязі проявити лідерську активність по відношенню до пацієнта та спонукати його до мети одужання. Такі показники відображають пасивну поведінку медичного працівника, яка забезпечує тільки догляд, але не спонукає до активної життєвої позиції пацієнта. Результати 4,2 за шкалою «Спонтанність» свідчать про те, що працівники передбачені, але в екстремальній ситуації не зможуть самостійно прийняти рішення та швидко відреагувати на непередбачені обставини.

Цікавим є результат за шкалою «Сензитивність» 7,2: в медичній навчальній заклад прийшли люди, які є дуже вразливими, жертвовими, які уникають будь яких конфліктів, з елементами патологічної конформності, невпевнені у собі¹⁰. Можливо зробити припущення, що потрапивши за період навчання у лікарню вони не захочуть продовжити навчання, тому що для них бачити страждання людей є дуже травматичним. Або після закінчення періоду навчання прийдуть на роботу, та дуже швидко отримують психосоматичну патологію як різновид професійного вигорання. Всі ці випадки є дезадаптаційними процесами.¹¹.

Привертають увагу показники за шкалами «Тривожність» 6,8 в поєднанні з результатами шкали

«Сензитивність» 7,2. Тривожно-сензитивні особистості найбільш є конформними та залежними від думки більшості або авторитарного члена групи. Вони не мотивовані на успіх, скоріше на виконання прописаних догм. Високі показники за шкалою «Тривожність» стримують працівника від швидкого, неординарного реагування на зміни в стані здоров'я пацієнта. При цьому активна позиція керівництва створює для таких людей стан ступору, а потім депресії, що є дезадаптаційним процесом. Шкала «Ригідність» 6,7 говорить про можливість виникнення стану гнівливості, конфліктності, а в сукупності із показниками 6,2 за шкалою «Агресивність» – ці риси характеру мають тенденцію до загострення. Тому всі ці характеристики повинні бути врахованими при обранні фахового напрямку роботи. Зробивши опис двох важливих факторів «мотив» та «ІГО» можливо зробити певний висновок та надати пропозиції.

Висновки

У студентів вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації не завжди мотив до дії співпадає з ІГО, що є одним з факторів прискорення процесу дезадаптації. Це може привести до погіршення стану фізичного та психічного здоров'я самого медичного працівника (професійне вигорання), а також до надання неякісної медичної допомоги пацієнтам.

Пропозиції

Розробити та впровадити в навчальний процес вищих медичних навчальних закладів I-III рівнів акредитації комплексну медико-психологічну програму з адаптації майбутніх медичних сестер та фельдшерів до роботи на первинних посадах, як одну з можливостей попередження виникнення процесів дезадаптації та зниження ризику розвитку швидкого професійного вигорання, зміни фаху праці та часті зміні складу підготовлених професіональних медичних кадрів.

Olena Grishnjaeva, Vita Antsupova, Iana Ushko, Victoria Grigoruk, Valentina Ostapchuk. Violation of the process of adaptation of junior medical professionals when working in primary positions, as one of the reasons for professional burnout. Socio-economic and political changes in Ukrainian society call for specialists who are able to adapt quickly both to independent work and to work in a team. The time for possible adaptation should be short and well planned. It is important to train specialists who have certain individual and typological personality traits to prevent the process of disadaptation when working in primary positions. In the article the data of the comparative analysis of the correspondence of motives on which the specialty of the junior medical specialist (nurse, paramedic) and individual-typological features of the personality of the first-year students of the Kharkov basic medical college is selected. The necessity of introduction of the complex medical and psychological program for adaptation to the subsequent work in primary positions of medical specialists in the educational process was justified, as an opportunity to prevent rapid professional burnout and frequent changes in the composition of trained professional medical personnel.

Key words: adaptation, disadaptation, individual-typological features of personality, professional burnout, motive, training, medical personnel.

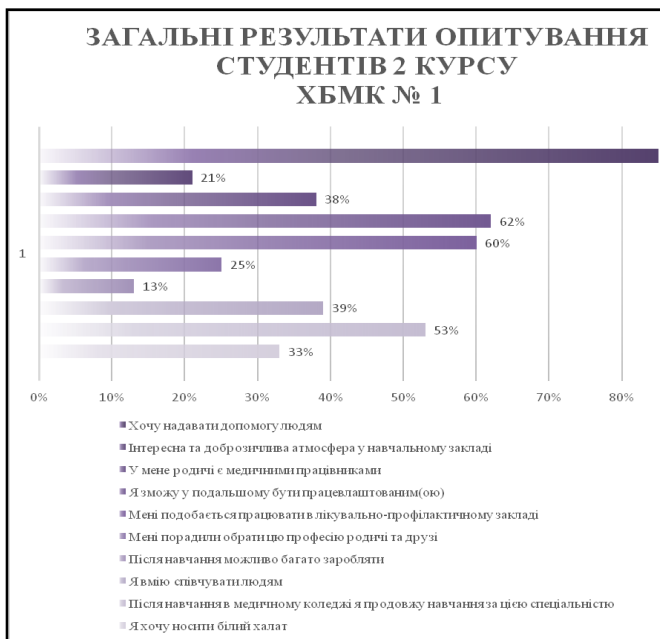
⁹ Sobchik L.N. *Upravlenye personalom u psikhodyahnostyka. Prakticheskoe rukovodstvo* [Personnel management and psychodiagnosics. A Practical Guide], Moskov: Borhes, 2010, 186 p.

¹⁰ Vodopianova N.E., Starchenkova E.S. *Syndrom vyhoraniya. Dyahnostyka u profylaktyka: prakticheskoe posobyie* [Burnout syndrome. Diagnosis and prevention: a practical guide], 3-e yzd., yspravl. u dopol, Moskov: Yurait, 2017, 336 p.

¹¹ Karvasarskiy B.D., red. *Kllynycheskaia psikhohohyia: uchebnyk dlia vuzov* [Clinical Psychology: A Textbook for Universities], 5-e yzd, Sankt-Peterburh: Pyter, 2014, 896 p.

Таблиця №1

Таблиця №2

Гришнєва Олена – пошукувач кафедри психотерапії Харківської академії післядипломної освіти; асистент кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я, Харківський національний медичний університет. Автор 62 наукових публікацій. Наукові інтереси: адаптація та дезадаптація, мотивація в роботі, методики навчання, психотерапія дітей та дорослих, психотравмотерапія, реабілітація дітей з порушеннями мови та когнітивно-емоційної сфери.

Grishnjaeva Olena – aspirant at the Department of Psychotherapy at the Kharkiv Academy of Postgraduate Education; Assistant Professor of Public Health and Healthcare Management, Kharkiv National Medical University. Author of 62 of scientific publications. Scientific interests: adaptation and disadaptation, motivation in work, teaching methods, psychotherapy for children and adults, psychotraumatic therapy, rehabilitation of children with speech impairment and cognitive-emotional sphere.

Анцупова Віта – кандидат медичних наук, асистент кафедри фізіології ім. Я.Д. Кіршенבלата, Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Автор понад 60 наукових публікацій. Наукові інтереси: генетика людини, популяційна генетика людини, спадкові порушення метаболізму, історія розвитку медицини в Україні, адаптація та дезадаптація, методики навчання.

Antsupova Vita – PhD, assistant Professor Department of Physiology named by Ya.D. Kirshenblat of the Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". The author of over 60 scientific publications. Research interests: human genetics, population genetics of human hereditary metabolic disorders and history of medicine in Ukraine, adaptation and disadaptation, teaching methods.

Ушко Яна – кандидат біологічних наук, доцент кафедри фізіології, ВДНЗ України «Івано-Франківський національний медичний університет». Автор понад 60 наукових публікацій. Наукові інтереси: стрес, рідини організму людини, психофізіологія, фізична та медична реабілітація, адаптація та дезадаптація, методики навчання.

Ushko Iana – Ph.D., Associate Professor Department of Physiology of the HSEE of Ukraine "Ivano-Frankivsk National Medical University". The author of over 60 scientific publications. Research interests: stress, fluids of the human body, psychophy-

siology, physical and rehabilitation medicine, adaptation and disadaptation, teaching methods.

Григорук Вікторія – кандидат медичних наук, доцент кафедри екстреної та невідкладної медичної допомоги, ортопедії та травматології, Харківський національний медичний університет. Автор 48 наукових публікацій. Наукові інтереси: лікування суміжних та контрлатеральних переломів кісток нижніх кінцівок на етапах від травмування до реабілітації; екстрена медична допомога на догоспітальному етапі, адаптація та дезадаптація, методики навчання.

Grigoruk Victoria – PhD, Associate Professor, Department of Emergency and Emergency Medical Care, Orthopedics and Traumatology, Kharkiv National Medical University. Author of 48 scientific publications. Scientific interests: treatment of adjacent and contralateral fractures of lower limb bones at stages from injury to rehabilitation; emergency medical care at the prehospital stage, adaptation and disadaptation, teaching methods.

Остачук Валентина – кандидат медичних наук, асистент кафедри педіатрії та медичної генетики, Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет». Автор понад 40 наукових публікацій. Наукові інтереси: виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки у дітей, засоби лікування, алейний поліморфізм генів, історія розвитку медицини в Україні, адаптація та дезадаптація, методики навчання.

Ostapchuk Valentine – PhD, Assistant Professor of Pediatrics and Medical Genetics, Higher State Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". The author of over 40 scientific publications. Research interests: gastric ulcer and duodenal ulcer in children, treatments, allelic polymorphisms of genes and history of medicine in Ukraine, adaptation and disadaptation, teaching methods. adaptation and disadaptation, teaching methods.

Received: 12.05.2018

Advance Access Published: June, 2018

© O. Grishnjaeva, V. Antsupova, I. Ushko, V. Grigoruk, V. Ostapchuk, 2018